

Befejezésül hadd hivatkozzam az 1958-i könyvtári kiállításunkon elhangzott megnyitó előadás szavaira: „A magyar múltban könyv és kard együtt szerepel, mert karral kellett megvédenünk a kultúránkat. Régen olyan idöket éltünk, hogy több kard kellett, mint könyv; ma olyan idöket várunk, hogy több könyvre van szükségünk, mint kardra.”

SZABADI SÁNDOR

Sándor István irodalmi és bibliográfiai munkásságához. SÁNDOR Istvánnak, „az első magyar bibliografus”-nak az életével és munkásságával kapcsolatban id. SZINNYEI József végzett kutatásokat.¹ Az ő tanulmányainak az eredményein kívül ma sem tudunk sokkal többet nemzeti bibliográfiánk megalapítójáról; ezért az alábbiakban SZINNYEI kutatásait néhány adattal szeretnénk kiegészíteni, amelyek részben SÁNDOR Istvánnak a korabeli idöszaki sajtóhoz füzödö kapcsolataira, részben pedig arra a vitára vetnek fényt, amelyet SCHWARTNER Mártonnal és ENGEL János Keresztéllyel folytatott a magyar írók számával kapcsolatban.

SÁNDOR István már ifjúságától kezdve érdeklödést mutatott a magyar idöszaki sajtó iránt. A *Magyar Hirmondó* címszalagjai bizonyítják, hogy 1780-ban, tehát indulásától kezdve járatta lukai birtokára az első magyar újságot. Kapcsolatban volt RÁT Mátyással, a lap szerkesztöjével is. Jellemzö, hogy még két évtized múltán is visszaemlékezett RÁT egyik levelére, amelyben olvasóinak a számáról tudósította öt. 1803. december 16-án RÉVAIHOZ írt levelében ugyanis még mindig azon töprengett, miként lehetett az, hogy RÁT, „aki tehetségét a Hirmondó által annyira megesmértette a Hazával”, 270 előfizetönél többre nem tudott szert tenni. Ezt annak kapcsán vetette fel, hogy a bécsi *Magyar Hirmondó* megszünése után életben maradt egyetlen magyar nyelvü újságnak, a *Magyar Kurir*nak több, mint 1600 előfizetöje volt, noha szerkesztöinek, DECSYnek és PÁNTZÉLnek az újságírói képességeiröl nagyon rossz volt a véleménye.²

SÁNDOR Bécsbe kerülése után került kapcsolatba a bécsi magyar újságok szerkesztöivel, főleg GÖRÖG Demeterral és KERÉKES Sámuellel, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* (késöbb *Magyar Hirmondó*) kiadóival. E kapcsolat létrejöttét — azonkívül, hogy GÖRÖGÉK minden Bécsben élö magyar íróval igyekeztek összeköttetést teremteni — az a barátság is elősegíthette, amely SÁNDOR Istvánt és GÖRÖGÉKET egyaránt RÉVAI Miklóshoz füztek. GÖRÖGÉK lapjában, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1791. márc. 29-i számában találkozunk SÁNDOR Istvánnak egy németböl „szabadon” fordított, *Változások* címü versével.³ Teljes neve nincs kiírva, de a betüjel (S-r István) kétségtelenül örá vonatkozik. Ugyancsak ö írhatta azt a verset, amely a lap november 29-i számában jelent meg ezzel az aláírással: „Szerzette Bétsben S-r.” A vers címe: *Tomeóni Olasz Énekes Asszonynak érdemlett düséréte*. A költemény az akkor éppen Bécsben vendégszereplö olasz énekesnö sikereiröl számol be.⁴

¹ ESZE Tainás: *Megnyitó beszéd a kecskeméti ref. egyház könyvtárának kiállításán*. 1958.

² *Az első magyar bibliographus*. Bp. 1901. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréböl. XVII. köt. 10. sz.) Úa. Akad. Ért. 1901. 529—535. l.

³ SZINNYEI: *í. m.* 23. l. — Ami a *Magyar Kurir* — DECSY lapjának — 1600 előfizetöjét illeti: ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy e számban 1803 végén kétségtelenül benne van az év elején megszűnt *Magyar Hirmondó*nak ezernél több előfizetöje is, mert a megegyezés szerint az előfizetett lap megszünése után nekik is a *Magyar Kurir*t küldték. Csak így érthetö az ekkor már valóban népszerűtlen újság előfizetöinek SÁNDOR által is megcsodált viszonylag nagy száma.

⁴ *Hadi és Más Nevezetes Történetek*. 1791. márc. 29. IV. 381. l.

⁵ *Hadi és Más Nevezetes Történetek*. 1791. nov. 29. V. 689. l.

Ismeretes, hogy 1791-ben SÁNDOR István maga is indított egy folyóíratszerű kiadványt, *Sokféle* címmel, melynek tartalma — címéhez méltóan — igen változatos volt, noha minden cikkét maga SÁNDOR írta. A *Sokféle* 1795-ben megjelent kötetében találunk egy cikket, amely *A Magyar tudós Ujságról* szól.⁵ Ebben SÁNDOR azt fejtegeti, hogy milyen nagy szükség volna egy tudományos folyóíratra: „A Jénai Litteratur Zeytung módjára nyelvünkön irandó tudós Hireket már régen kívánják az ahoz értő Hazafiak, mert az által nem tsak az új munkák hamarabb meg-esmértetnének Hazánkban, hanem a jók javasoltatnának, s a rosszak felől a vevők meg-intetnének előre, hogy a pénzeket érettek el ne vesztegessék.” E „rosta” főleg a magyar nyelvű munkákkal kapcsolatban lenne szükséges, mert a könyvvásárlókat pusztán a cím gyakran félrevezeti, „és derék munka helyében holmi hitvánságot vesznek”. A tájékoztatást SÁNDOR szerint ki lehetne terjeszteni a forgalomban levő régebbi magyar és az idegen nyelvű könyvekre is. Különösen figyelemre méltó az a követelmény, amelyet e könyvismertetésekkel szemben felállít: „Távoztatni kellene főképpen ezen tudós Ujság íróinak, hogy a kevés érdemű munkákat hizelkedésből felettébb ne magasztalja, s azokat, kik holmi fűzfa versekben, vagy veréb hangú folyó-beszédben valamely Könyvet készítettek, ha bátor Bárók vagy Grófok-is, halhatatlanoknak leg-ottan ne nevezze. Ellenben azoknak munkáit, kik más valláson vannak, tsupán gyűlölségből le ne gyalazza, azaz: gántsokat erőn erővel benne ne keressen, hanem egy pártatlan s részre nem hajló Birót kövessen.” SÁNDOR István véleménye a könyvbírálatokról tehát BESSENYEI és KAZINCZY felvilágosult elveit követte: nem pusztán dicséretre (és főleg nem hizelkedésre), hanem társadalmi és vallási elfogultságtól mentes kritikára tartott igényt. Ebből a szempontból túlmént a RÁT Mátyás által kezdeményezett, de többnyire a többi korabeli újságszerkesztő által is követett elveken. E lapok ugyanis — amennyiben megemlékeztek az új könyvekről — többnyire vagy csak dicséretet írtak, vagy pedig megelégedtek egyszerűen a könyvcímek felsorolásával. SÁNDOR István felvilágosult és társadalmi szempontból is merész nézeteinek értékét csak fokozza az a körülmény, hogy e cikke 1795-ben, a reakció legsötétebb évében jelent meg.

Volt ugyan már 1793-tól kezdve PÁNTZÉL Dánielnek, a *Magyar Mercurius* szerkesztőjének egy *Bécsi Magyar Bibliotheca* c. melléklapja, amely figyelemmel kísérte a megjelenő könyveket, ismertetései azonban nagyon alacsony színvonalúak voltak, és messze jártak a SÁNDOR István által felállított követelményektől. Hogy SÁNDOR PÁNTZÉL-nak, illetve későbbi szerkesztőtársának DECSY Sámuelnek az újságírói képességeit nem sokra értékelte, bizonyítják RÉVAI-hoz írott levelei. 1803-ban a bécsi *Magyar Hirmondó* megszűnése alkalmából ugyanis ezeket írta: „Bár csak találkoznék valami jobb izlésű Magyar Hirirő, mert Pántzél, kire magát Detsi egészen reá hagyta, igen Deákos és izetlen. Ha Takáts itten megmaradt volna, s a Hireket is írta volna, mellyeket Kerekes után Görög egészen néki által adta volt, úgy bizony sem a M. Ujság nem változott volna merő izetlen idegen Ujságok fordításává, sem a M. Hirmondó meg nem szűnt volna, mert azt S.-gyi [Somogyi alkancellár] az ő jóakarója tovább is életben megtartotta volna...” E levelében felkérte RÉVAI-t, hogy vállalja el ő az újságírást, noha tudja, hogy már „szükségesebb” munkákhoz fogott. 1804. ápr. 6-án írt leveléből kitűnik, hogy RÉVAI valóban nem vállalkozott rá; ez alkalommal SÁNDOR ismét rosszalóan ír Decsyről és PÁNCZÉLRól: ha RÉVAI nem vállalhatja az újságírást, szivesebben látná ott egyik utódját „hacsak ismét Vályi forma ember nem lészén, jobban érdemlené meg, hogy sem ezek

⁵ *Sokféle*. III. darab. 1795. 73—74. l. CSÁSZÁR Elemér könyvében (*A Magyar irodalmi kritika története a szabadságharcig*. Bp. 1925.) nem említi SÁNDOR István e cikkét.

a mostani izetlen emberek; Detsi mint hallom, már alig tesz valamit benne, hanem Pánczél a Totum facja.”⁶

Az 1803-ban írott levél azonban arra is fényt vet, hogy SÁNDORNak a harmadik bécsi magyar újságról, GÖRÖG és KERESKES *Magyar Hirmondójáról* jobb volt a véleménye, mint DETSÍ és PÁNCZÉL lapjairól. Ő is, miként KAZINCZY és még a kortársak közül sokan, sajnálta a *Magyar Hirmondó* megszűnését, és örült volna, ha GÖRÖG Demeter udvari nevelői kinevezése után a lapot PÉTERI TAKÁTS⁷ továbbfolytatta volna. Láttuk, hogy SÁNDOR Bécsben valószínűleg RÉVAI közvetítése révén kerülhetett közeli kapcsolatba GÖRÖGÉKKEL, akik lapjukban verseit is közölték. SÁNDOR rokonszenvvel nézhette GÖRÖGÉK fáradozásait a nemzeti nyelv és irodalom érdekében, és sokra értékelhette lapjukkal kapcsolatban azt, hogy rendszeres tájékoztatást adtak az írók működéséről: a tervezett és a megvalósult munkákról. A SÁNDOR által oly fontosnak tartott „Tudós újság” szerepét is betöltötték bizonyos fokig. Erre mások is utaltak, pl. 1802-ben a *Magyar Hirmondó* egy veszteprémi olvasója, aki ezt írta GÖRÖGÉKNEK: „Igen hasznos feltétel valóban, melly szerint az Urak jövődöben a Hazában kijött vagy az azt illető könyveket Olvasóikkal közölni kívánnják. Így kedves munkáikat még kedvesebbé teszik, s némü-némüképpen kipótollyák azon szükségét, mellyet lát Hazánk e Tudós Ujságnak fogyatkozása miatt . . .” Ilyen és ehhez hasonló levelet többet is írtak a *Magyar Hirmondó* szerkesztőjéhez. E levelek azt bizonyítják, hogy a társadalomnak egy, az irodalom és tudományok iránt érdeklődni kezdő rétege valóban szükségét érezte annak a tájékoztatásnak, amelyről SÁNDOR István írt. A *Magyar Hirmondó* e széles körben jelentkező igény kielégítése mellett hírt adott a megjelent könyveken kívül arról is, hogy az egyes írók mivel szándékoznak foglalkozni. Ennek főleg — a korban oly nagy számú — fordítások esetében volt jelentősége: mint maguk a szerkesztők is többször írták, azért közölték az írók terveit, hogy ne kezdjenek hozzá ugyanahhoz többben is. SÁNDOR István az effajta tájékoztatásokat is értékelhette, hiszen tudjuk, hogy mindjárt első irodalmi tevékenysége, az 1778-ban megjelent GELLERT-fordítás is sok bosszúságot okozott neki, mert csak műve megjelenése után értesült arról, hogy ugyanazt a regényt már 1772-ben lefordították és ki is adták. (A fordítás ráadásul az övénel jobb is volt!) Kétségtelen, hogy az eddig elmondottaknak is lehetett szerepe abban, hogy SÁNDOR István figyelme a bibliográfiák jelentőségére terelődött.

De nála is közrejátszott egy másik indíték: ugyanaz, ami CZVITTINGERTől kezdve HORÁNYIig elődeit is munkára sarkalta; a hazafiság, a megsértett nemzeti önérték. Ismeretes, hogy CZVITTINGERÉK is nemzeti kultúránk idegen, elsősorban német lekicsinyelőivel szemben bibliográfiai összeállításokkal, írói életrajzgyűjteményekkel igyekeztek bizonyítani a magyar kultúra létét.⁸ A „kulturbarbarizmusnak” a vádjá, melynek fő terjesztője Bécs volt, a XVIII. század végi nemzeti mozgalmaink idején éppenúgy elhangzott, mint CZVITTINGER korában, a RÁKÓCZI szabadsághare idején. S ahogy e vád a század folyamán CZVITTINGERT, HORÁNYIT és másokat is ellentmondásra ösztönözte, ugyanígy cáfolásra és bizonyítékok felkutatására készítette SÁNDOR Istvánt is.

SZINNYEI említést tett röviden SÁNDORNak arról a leveléről, amelyben — 1800. március 2-án — felhívta RÉVAI figyelmeztetésére arra a cikkére, amelyet a *Magyar Hirmondó*ban

⁶ Az id. leveleket ld. SZINNYEI *i. m.* 23. l. — A SÁNDOR által említett „M. Újság” kétségkívül a *Magyar Kurír* volt.

⁷ PÉTERI TAKÁTS Józsefet, aki Bécsben FESTETICS György fiának volt a nevelője, GÖRÖG — főleg KERESKES halála után — nagy mértékben bevonta lapja szerkesztési munkájába, egészen Bécsből való távozásáig.

⁸ *Magyar Hirmondó*. 1802. dec. 14. II. 779. l.

⁹ TURÓCZI-TROSTLER József: *Czvittinger Specimenjének német visszhangja*. Emlékkönyv Munkácsi Bernát 70. születésnapja alkalmából. Bp. 1930. 134—143. l. — E tanulmány megjelent újabban a szerző *Magyar irodalom — világirodalom c. tanulmánykötetében* is (Bp. 1961. 2. köt. 64—75. l.).

SCHWARTNER és ENGEL ellen írt a magyar írók számával kapcsolatban.¹⁰ SZINNYEI azonban nem foglalkozott tovább e kérdéssel, és a cikk megjelenésének pontos dátumát se közölte, pedig a *Magyar Hirmondó*ban megjelent vita megérdemli, hogy felfigyeljünk rá.

A bécsi *Magyar Hirmondó* 1799. dec. 6-i számában egy négy számon át folytatódó cikk kezdődik, amelynek — a lap gyakorlatától eltérően — szabályos címe van és szerzőjét is feltünteti: „A Magyar Országi Írók 50-nél jóval többen vagynak. Irá Sándor István.”¹¹ A cikk arról szól, hogy SCHWARTNER és ENGEL Magyarországról nem rég megjelent munkái,¹² bár értékes művek, „de abban velek meg nem egyezhetek — írja SÁNDOR — midőn azt hirdetik, hogy valamennyi született Magyar Országi Íróink 50-nél többen nintsenek, ha bár a Vakarék Íróinkat¹³ is egyszersmind számba vesszük. Ez ha igaz volna, bizony az egész Országnak szégyenére válnék. Az említett Tudós Urak igen meg tsalatkoztak, midőn ezt el hitették magokkal . . .” A továbbiak során arról ír, hogy ezeknek az állításoknak a megcáfolása végett összeállította és közli az élő magyar írók névsorát. Elnézést kér azoktól, akiket esetleg kihagyott, mert nem akarta őket érdemeiktől megfosztani, csak legfeljebb nem volt tudomása róluk. Azt állítja, hogy a magyar írók száma, még ha azokat a hiba-lehetőségeket is beleszámítja, amelyek az említett szerzők műveinek megjelenése óta bekövetkezett változások (egyes írók halála — mások írói fellépése) miatt állhatnak elő, — ha csak az élő és magyarul író írókat veszi figyelembe — háromszor, ha a latin és egyéb nyelven írókat is beleszámítja: hatszor annyi, mint ahogy azt állították.

Különösen érdekes a *Magyar Könyvesház* szempontjából SÁNDOR Istvánnak a következő megállapítása: „Eleinten olly szándékkal valék, hogy az Íróknak munkáikat is fogom egyszersmind említeni, de mivel ez sokra terjedett volna, s azon kívül is feltettem magamban, hogy a magyarul írott s ki-adott Könyveket rövid idő múlva, a ki-jövéseknek ideje szerént, a Magyar Könyvház nevű munkámban, egyről egyre akarom emlegetni, ez okból azt mostan szükségtelennek tartom.” Ebből kitűnik, hogy SÁNDOR Istvánnak egy nemzeti bibliográfia összeállítására már valószínűleg régebben is meglevő terveit¹⁴ ez az

¹⁰ SZINNYEI, *i. m.* 17. 1.

¹¹ *Magy. Hirmondó*, 1799. dec. 6. II. 751—752. 1.; dec. 10. II. 766—768. 1.; dec. 13. II. 783—784. 1.; dec. 17. II. 799—800. 1.

¹² ENGEL, Johann Christian: *Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer*. I. Theil. Halle, 1797. és SCHWARTNER, Martin: *Statistik des Königreichs Ungern*. Pest, 1798. SÁNDOR a következőképpen hivatkozik e művek állításaira: „Az első [SCHWARTNER] Statistikájának 205-dik Tzikkellyébenn így ír: „Acht bis neun tausend lebende Schriftsteller machen das jetzt blühende gelehrte Deutschland aus; in Ungarn reicht das schriftstellerische jetzt lebende Publikum kaum an die fünfzig Köpfe, die Übersetzer und Bogenschreiber auch schon mitgerechnet. Portugal mit den Kolonien, kann doch von Christus Geburt bis zum Jahre 1759, 5600 grosse und kleine Schriftsteller aufweisen. Der Piarist Horányi konnte von des h. Martins Zeit an, der ein Pannोनier war, bis zum Jahre 1777, nicht mehr grosse, und auch sehr kleine Schriftsteller, die noch dazu noch im weitläufigsten Verstande auf ungarischen Boden gebohren waren, als 1155 anzeigen.” SÁNDOR a szó szerint idézett szemelvény után — amely eredetiben *i. m.* 565—566. lapján jelent meg — még az alábbiakat jegyzi meg: „Ezt tsak nem színt annyi szavakkal említi Engel Ur is a Magyar Országi Történ. I. Rész. 12-dik Levélf. Hogy a Horányi Memorijának első nyomtatása jó nagy Toldást vehet nem tsak az újjabb Írókból, hanem a régiekből is, azt maga Horányi Ur sem fogja tagadni, sőt amint hallom, rövid idő múlva meg is bizonyítja munkájának folytatásával.” ENGEL művében valóban csak nem szó szerint ugyanazt találjuk e kérdéssel kapcsolatban, mint SCHWARTNERÉBEN. (*I. m. Einleitung.* 12. 1.)

¹³ E szóhoz SÁNDOR a következő megjegyzést fűzi: „Broschurt, ha jól emlékezem Vakarékknak nevezte Molnár János Kánonok Ur. Vakarék-író. Árkos-író, annyi, mint Broschuren-schreiber, Bogenschreiber.”

¹⁴ SZINNYEI rámutatott, hogy már 1795-ben, a *Sokféle* III. darabjában bizonyosságot tett SÁNDOR István bibliográfiai érdeklődéséről, amikor közölt 105 magyar könyvcímet a XVI. századból.

eset gyorsabb megvalósításra ösztönözte. Egyébként a *Magyar Könyvesházzal* kapcsolatban még a következőket jelentette be: „Abann elő fognak jönni minden nyomtatott nagy és kis Magyar Könyvek, mellyek 1533-diktől fogva 1800-dikig világot láttak. Hogy abból némellyek ki fognak maradni (azok t. i. mellyek tudtomon kívül vannak) azt el gondolhatni, de leg alább ideje már, hogy igyekezzünk azon Könyveknek emlékezetöket fenn tartani, mellyek Nemzetünket tulajdon nyelvén oktatták vagy múlatták, s mellyek hova tovább fogyton fognak az idő fogától. Ezen munkáknak Íróik is meg-érdemlik, hogy szüntelenül éllyenek emlékezetünkben. Reménylem, támad valaki, ki a ki-maradtakat össze-gyűjtendi, s utánnam majdan említendi.”

Az újság két számában folytatólagosan közölt felsorolás valóban 156 „magyar nyelvbéli s még sok most is élő” író nevét tartalmazza betűrendben. A névsor érdekessége, hogy szerepelnek benne a magyar jakobinusok perében elítélt és akkor még mindig börtönben levő írók, mint pl. KAZINCZY és VERSEGHY; viszont hiányzik belőle többek között — CSOKONAI neve.¹⁵ Ez összeállítás után felsorol még SÁNDOR 40 „deák nyelvbéli s még most is élő” íróit.

SÁNDOR István fenti cikke nem maradt visszhang nélkül. A *Magyar Hirmondó* 1800. március 21-i számában az egyik érdekelt szerzőtől, ENGEL Krisztián Jánostól az alábbi közleményt olvashatjuk:

„Bizonyos okokra nézve szükséges jelenteni, hogy ez az állítás: mintha „Magyarország tsak 50 Írókat számlálna” nem az enyim. A Historikus tudja, melly nagy különbség van ezen két dolog között: tudniillik

Valamit másnak Könyvéből elő-hozni (citare, excerpere) és

Valamit állítani (asserere suo nomine)

Ez a jelentés tartozik a Magyar Hirmondó ezen esztendőbéli 46, és következő árkusaihoz. Bétsben 19. Mártz. 1800.

Engel Krisztián János.”¹⁶

ENGELnek ez a megjegyzése — mégha a hangja tudálékos és fölényeskedő is — mégis jellemző arra a hatásra, amelyet SÁNDOR István cikke elért. Azt bizonyítja, hogy ENGEL szükségét érezte bizonyos mentegetődzésnek. Érvelése ugyan nem egészen állja meg a helyét, mert munkájában nem tüntette fel, hogy kitől vette az élő magyar írók számára vonatkozó állítását, ezért joggal tűnhetett az saját véleményének. Előzőleg hivatkozott ugyan ő is — akárcsak egy évvel később SCHWARTNER — HORÁNYIRA, de annak munkájában csak az 1777-ig fellépő írók szerepelnek, későbbi, 1792-ben megjelent könyvében pedig csak A-tól C betűig találhatók meg az újabb írók. Őrá nem is úgy hivatkoznak, mint akitől az élő magyar írók számára vonatkozó állítást veszik, hanem csak úgy, mint akitől az 1777-ig működő magyar írók számát tudják. Vagyis röviden: ENGEL — cáfolata ellenére — saját állításának tüntette fel az „50 író”, de még ha mástól vette is át, mint-hogy nem hivatkozott a forrásra, kétségtelen, hogy e véleményt a magáévá tette.

Volt azonban más visszhang is SÁNDOR cikkeire: nemcsak ENGELÉK aulikus köre, hanem nemzeti irodalmunk és kultúránk fejlesztésének tábora is felfigyelt rá. A *Magyar Hirmondó* 1800. március 14-i számában egy március 8-án Budáról névtelenül beküldött verset találunk, amelynek címe: „A Magyar Minerva Védőjének, Sándor Istvánnak.”¹⁷ Ha e vers megjelenésének, illetve ENGEL közleményének a keltezését egybevetjük, arra

¹⁵ Említ ugyan egy „Tsokonai Györgyöt”, akiről nem sikerült megállapítanunk, ki volt.

¹⁶ *Magy. Hirmondó*. 1800. márc. 21. I. 384. l.

¹⁷ *Magy. Hirmondó* 1800. márc. 14. I. 349. l. A vers szerzője VIRÁG Benedek volt. Lásd: VIRÁG Benedek *Poétai munkái*. 3. teljes kiadás TOLDY Ferenc által. Pest, 1863. 54—55. l. E kiadásban a vers „Sándor Istvánnak” címmel szerepel.

kell gondolnunk, hogy ENGEL mentegetődző nyilatkozatát közvetlenül e vers válthatta ki. Ez érthető is, mert a költemény szerzője SÁNDORT ünnepelte, mint aki Bécs fényei között sem puhult el, és arra kérte: vessen a jövőben is erős pajzsot a hamisság ellen, és az ismét meg fog szégyenülni.

KÓKAY GYÖRGY

Az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesületének Könyvtára. A XIX. század első felében a nemesi ifjúság jogi-politikai kiképzésének utolsó állomását az országgyűlési követek oldalán, írnokei-titkári teendőket ellátó kancellistaság jelentette. E korban, amikor még nem volt igazi fővárosa az országnak, a diéták idejére Pozsony vált a nemzeti élet központjává. Az udvar megjelenése, az országgyűlési tárgyalások, a törvényhozókkal való személyes érintkezés, a szabadabb és sokrétű városi életforma olyan alkalmat adtak a fiatalságnak a személyes élmények és tapasztalatok gyűjtésére, a hasznos összeköttetések szerzésére, aminőt az ország határain belül sehol máshol meg nem találhatott. A nemesség legelőkelőbbjei küldték fel fiaikat a diétára, gyakran a követi tisztséget viselő apák mellett, hogy így a közpályára felkészülhessenek. De mellettük megjelentek a kisenemesek sarjai is, akiket a megélhetés kényszere vitt a jogi pályára, s akiket a hűbériség fenntartásához a múlt század eleje óta már semmi érdek nem fűzött.

Az 1832-i reformországgyűlésre különösen sok ifjú gyűlt fel Pozsonyba. HORVÁTH Mihály számuket 1500 főre teszi. Ez a nagy szám azonban túlzottnak mondható. Az ifjúság testületi megmozdulásain megközelítőleg sem találkoznak ekkora tömeggel. WESSELÉNYI üdvözlő iratát például 120, a fiatalság bálványának, KÖLCSEYnek búcsúiratát mindössze 76 jurátus írta alá. Egykorú adat szerint az ifjúságot a kancellisták egyike 300 főre becsülte.¹

Az ifjúság az országgyűlési tárgyalásokon ellenzéki tüntetéseivel sok gondot okozott a kormánynak, sőt az ellenzéknek is. WESSELÉNYINEK fennmaradt egy emlékirata, amelyben visszatetszését fejezte ki a tárgyalásokat zavaró hangoskodások felett, ám ennél sokkal jobban aggasztotta, hogy a vidékről felkerült ifjakat Pozsonyban „a dorbézolás minden nemeinek felkentjei ragadják körmeik közé”. Azt ajánlotta, alakítson az ifjúság olvasó társaságot, amelyben „minden túlzás és ábránd mellőzésével” hasznos könyvek és iratok adnának az ifjúság lelkének táplálékot.² WESSELÉNYIM kívül KÖLCSEY, BEÖTHY Ödön és DEÁK ösztönzésére alakult meg 1834. június 14-én az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesülete, amelynek alapszabályait maga DEÁK szerkesztette.³ Az egyesület célja DEÁK fogalmazásában „a finomabb társalkodás — a társalkodási művelődés — a tudomány és tapasztalásbéli ismereteknek közlés és figyelmeztetés által lehető költsönös terjesztése”. A tagok dolgozataikat a heti közgyűléseken mutatják be. Az egyesület céljának elérésére könyvtárat állít, és erre a tagok adományait és kölcsönzését kéri.⁴

¹ FERSTL Lipót rendőrfőnök jelentése 1835. április 25. TAKÁTS Sándor másolata a Polizeihofstelle elégett anyagából. 6671/a. Orsz. Levéltár, kúriai iratok az Országgyűlési Könyvtár anyagából.

² KARDOS Samu: *Wesselényi Miklós élete és munkái*. Bp. 1905. I. 266. l.

³ *A Társalkodási Egyesület jegyzőkönyve*. Orsz. Levéltár, kúriai levéltár, Lovassy-irat, a volt Parlament Múzeum anyagából. BEÖTHY beszéde Bihar megye közgyűlésén 1836. dec. 12. KOSSUTH Lajos *Törvényhatósági Tudósításai*, kiadta FÖLDVÁRY Gábor Bp. 1879. 268. l. LOVASSY László levele ILLESI Józsefhez 1834. aug. 20. OSZK. Irod. Levelestár.

⁴ *Jegyzőkönyv* i. h.